

Економічна доцільність використання біологічних інженерних споруд

М.І. Кулик, кандидат технічних наук

Н.Б. Кравченко, старший викладач

К.Б. Уткіна, кандидат географічних наук

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Проведено оцінку стану ґрунтів, ґрунтових, підземних та стічних вод с. Лиман Харківської області. Надано еколого-економічне обґрунтування впровадження біоінженерних споруд на території с. Лиман для покращення стану компонентів навколишнього середовища.

Останнім часом зростає інтерес не тільки спеціалістів, але і промисловців в області очищення стічних вод до природних методів біологічного очищення, що засновані на використанні різного виду природних та штучно створених заболочених ділянок. Скоріш за все це пов'язано, по-перше, з наявністю в державі великої кількості традиційних очисних споруд, які не функціонують або очищують стічні води на 10–30 %, а по-друге з відсутністю коштів на їх ремонт та експлуатацію, а також значної кількості каналізаційних споруд у сільських населених пунктів, що робить їх джерелом забруднення поверхневих та підземних вод [1].

Господарсько-побутові стоки, звісно призводять до біологічного й хімічного забруднення води, що може викликати шлунково-кишкові захворювання (холери, тиф) та захворювання печінки (гепатит). Особливо небезпечні стічні води пунктів санітарної обробки білизни та спецодягу, стоки від лікарень, побутові стоки, які, потрапивши у воду, можуть спричинити різні глистові захворювання (аскаридоз, ехінокоз тощо). До непередбачуваних процесів часто можуть призвести органічні забруднення – зв'язування кисню у воді, загибелі живих організмів та фітопланктону. Надлишки у воді фосфору та азоту є причиною її цвітіння та порушення біологічної рівноваги у водоймах.

З початку 60-х років минулого століття в інституті Макса Планка (Німеччина) було розроблено біологічний метод очищення стічних вод. У 1970–1980 рр. цей напрям досліджень був подовжений і розвинений у США, Данії, Великобританії, Росії.

Нині для очищення невеликих об'ємів стічних вод широко використовуються технології, засновані на природних процесах самоочищення, що відбуваються у водному середовищі за участю мікроорганізмів та вищої водної рослинності і мають назву Constructed Wetlands [1].

В Україні споруди, що засновані на природних процесах самоочищення, мають назву “Біоінженерні очисні споруди” (БІС) або “біоплато” [1]. За допомогою БІС ефективно видаляють такі забруднення стічних вод, як БСК, ХСК, завислі речовини, сполуки групи азоту (нітрати, нітрити, амоній), іони

ряду металів, вуглеводні (нафтопродукти). Діючі у ряді місць та на деяких підприємствах Харківської та Сумської областей БІС підтверджують свою екологічну та економічну ефективність очисних споруд цього типу.

Село Лиман розташоване в південній частині Зміївського району, віддалене на 54 км від м. Харків, відстань від м. Зміїв – 18 км шосейним шляхом та 23 км залізницею. Територія Лиманської сільради становить 7,8 тис. га, населення – 3665 чол. Об'єктами, які формують екологічний стан території Лиманської сільради, є підприємства сільськогосподарського виробництва (6 од.), підприємства торгівлі та обслуговування населення (37 од.), заклади освіти та охорони здоров'я (6 од.), житловий сектор (1495 дворів). У с. Лиман відсутні діючі очисні споруди стічної води та зливової станції для прийняття рідких нечистот. Водовідведення на 100 % здійснюється у вигрібні ями, які не мають достатньої гідроізоляції. Відповідно до нормативних показників загальний обсяг рідких відходів від домоволодінь та об'єктів невиробничих складає 41621,8 м³/рік, з них фактично видаляється автотранспортом на очисні споруди у м. Зміїв лише 210 м³/рік (0,5 %) [2].

Метою даної роботи є обґрунтування впровадження сучасної фітотехнології “біоплато” для очищення побутових стічних вод в районі с. Лиман Зміївського району Харківської області.

Методи дослідження: аналітичні – літературний огляд за темою, узагальнення результатів аналізу; розрахункові – стосовно економічного ефекту та ефективності природокористування.

Результати досліджень та їх обговорення. Аналіз стану забруднення ґрунту та ґрунтових вод, питної та стічної води с. Лиман було проведено за матеріалами звіту Асоціації Харківського міжгалузевого центру екологічної освіти, виховання та науково-практичної діяльності “Харків-Екоцентр” [2]. Під час дослідження на території житлової забудови села було відібрано 40 проб ґрунту, 14 проб колодязної, 18 проб питної води та декілька проб стічних вод об'єктів житлового сектору та соціально-побутової сфери.

Щодо середнього вмісту мікроелементів у ґрунтах різного гранулометричного складу відмічено, що концентрації Ti, Pb, Mn, Cu, Sr, Cr, Ni не перевищують фонових значень. Підвищення концентрації Zn спостерігається із збільшенням глибини залягання ґрунту, концентрації цього елемента у важкосуглинистих та глинистих ґрунтах перевищують фонові значення у 1,3 раза. Вміст Co у легкосуглинистих лесах перевищує фонові концентрації у 2,2 раза, Mo має незначні перевищення порівняно з фоном у ґрунтах різного гранулометричного складу.

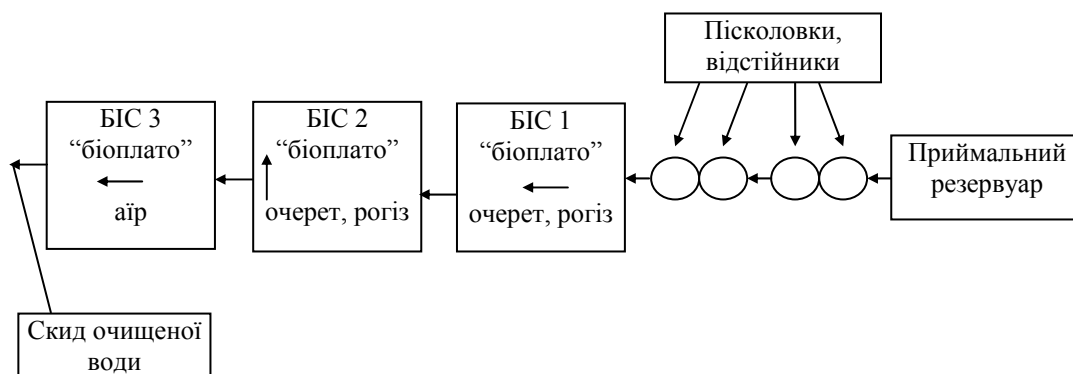
Узагальнення та аналіз даних дослідження ґрунтових (колодязних) вод с. Лиман, яке проводили на глибині від 2,0 до 5,0 м, показали перевищення вимог ДСанПін 2.2.4-171-10 за такими показниками: загальна жорсткість сягає 32,3 мг-екв/дм³ (нормативне значення до 10 мг-екв/дм³); вміст нітратів – від 67,25 до 545,6 мг/дм³ (≤ 50 мг/дм³); сульфатів не виявлено у більшості проб, але в деяких пробах до 3920 мг/дм³ (≤ 500 мг/дм³) [3].

Зареєстровано перевищення у 2,8 раза нітратів у питній воді.

Дослідження стічних вод об'єктів ЖКГ та соціально-побутової сфери показали, що є значне перевищення ГДК для води водних об'єктів культурно-побутового водокористування за фосфором та азотом амонійним.

Таким чином, неочищена стічна вода від домоволодінь та об'єктів невиробничої сфери потрапляє в підземні водоносні горизонти й може погіршувати якість ґрунтів та підземних вод.

Очищення побутових стічних вод у с. Лиман (з розрахунковим обсягом стічних вод 250 м³/добу) з використанням БІС типу "біоплато" може бути реалізовано за певною схемою (рисунок).

Загальна схема очищення стічних вод на території с. Лиман

Згідно з даними, які надає УкрНДІЕП, орієнтовні витрати на очисні споруди типу БІС такі: капітальні витрати на будівництво – 1400–2500 грн/м³ стічних вод на добу; експлуатаційні витрати – 500–1500 грн/міс. Враховуючи це, розраховано орієнтовні витрати для варіанта будівництва БІС у с. Лиман (таблиця) і наведено дані для споруд, які обслуговують подібні населені пункти. Порівнюючи можливі експлуатаційні витрати на БІС з фактичними витратами на вивезення стічних вод спецавтотранспортом на діючі очисні споруди у м. Зміїв, отримуємо річну економію в обсязі 90,1 тис. грн/рік.

Витрати на очищення стічних вод*

Показник	Традиційні очисні споруди	БІС с. Лиман	Вивезення спецавтотранспортом до м. Зміїв
Вартість проектування, тис.грн	500–3000	150,0	-
Капітальні витрати, тис.грн		600,0	-
Експлуатаційні витрати, тис.грн/рік	150–350	18,0	108,1
Q _{св}	> 40 м ³ /доб.	250,0 м ³ /доб.	210,0 м ³ /рік

* У цінах 2011 р.

Впровадження очисних споруд типу БІС у с. Лиман також сприятиме уникненню збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону водних ресурсів [4, 5]. За методикою розраховано відвернутий економічний збиток (економічний результат)

$$\Delta E = Zb_{до} - Zb_{після},$$

де $Zb_{до}$, $Zb_{після}$ – економічні збитки, заподіяні державі внаслідок забруднення поверхневих та підземних вод фільтратом побутових відходів, відповідно до й після впровадження БІС, тис.грн.

Економічні збитки до та після впровадження БІС розраховують за формулою

$$Zb = K_{кат} \cdot K_{РП} \cdot L \cdot \sum_{i=1}^m M_{\phi i} \cdot \gamma_i$$

де $K_{кат}$ – коефіцієнт, що враховує категорію водного об'єкта; $K_{кат} = 5$; $K_{РП}$ – регіональний коефіцієнт дефіцитності підземних вод; $K_{РП} = 1,04$; L – коефіцієнт, який враховує природну захищеність підземних вод; $L = 1,0$; $M_{\phi i}$ – маса i -тої забруднюючої речовини, що потрапила у підземний водний об'єкт з фільтратом, т/рік

$$M_{\phi i} = W_{\phi} \cdot C_i \cdot 10^{-6},$$

де W_{ϕ} – об'єм фільтрату за розрахунковий період; у нашому випадку 41411,8 м³/рік; C_i – середня концентрація i -тої забруднюючої речовини у фільтраті, мг/л; γ_i – питомий економічний збиток від забруднення водних ресурсів, віднесений до 1 тонни умовної забруднюючої речовини, грн/т,

$$\gamma_i = \gamma \cdot A_i,$$

де γ – проіндексований питомий економічний збиток від забруднення водних ресурсів; у 2011 році $\gamma = 766,96$ грн/т; A_i – безрозмірний показник відносної небезпечності i -тої забруднюючої речовини; визначається як $1/ГДК_i$.

Таким чином, результати розрахунків показують, що відвернутий економічний збиток становить 24 798 861 грн на рік.

Обчислено також загальну (абсолютну) економічну ефективність капітальних вкладень у БІС з формулою

$$E_k = \frac{\Delta E - Z}{K},$$

де Z – річні експлуатаційні витрати у БІС, тис.грн; K – капітальні витрати на БІС, тис. грн.

Загальна економічна ефективність капітальних вкладень у БІС становить 33,04.

Зазначимо, що в розрахунки не включено витрати на облаштування мережі для відведення стічних вод у БІС типу “біоплато”.

Висновки

Потрапляння неочищеної стічної води від домоволодінь та об'єктів невиробничої сфери в підземні водоносні горизонти у с. Лиман збільшує навантаження на ґрунти та підземні води. Показники загальної жорсткості ґрунтових вод, вмісту нітратів, концентрації сільфатів в деяких місцях перевищують вимоги ДСанПін 2.2.4-171-10. Спостерігаються перевищення

нормативних значень за нітратами в пробах питної води. Можливе значне забруднення ґрунтів та ґрунтових вод фосфором й азотом амонійним через стічні води.

Для очищення стічних вод на території с. Лиман запропоновано впровадження БІС типу “біоплато”, доцільність якого підтверджена високими рівнями відвернутого збитку та економічної ефективності капітальних вкладень.

Бібліографія

1. Біоінженерні очисні споруди: БІС (приклади ефективного використання керованого природного процесу самоочищення водного середовища) / *А.В. Гриценко, М.А. Захарченко, І.А. Рижикова, Л.І. Яковлева.* – Харків : Фінарт, 2006. – 36 с.

2. Звіт “Скоригованої версії розділу Поводження з відходами “Екологічної програми поліпшення стану території Лиманської сільської ради” на період 2011–2020 рр.” / Асоціація Харківського міжгалузевого центру екологічної освіти, виховання та науково-практичної діяльності “Харків-Екоцентр”. – Харків, 2011. – 54 с.

3. Наказ Міністерства охорони здоров'я України “Про затвердження Державних санітарних норм та правил “Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною” (ДСанПіН 2.2.4-171-10) № 400 від 12.05.2010 [Електроний ресурс] – Режим доступу: www.rada.gov.ua

4. *Галушкіна Т.П.* Економіка природокористування: навчальний посібник / *Т.П. Галушкіна.* – Харків : Бурун Книга, 2009. – 480 с.

5. Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України “Про затвердження Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів” № 389 від 20.07.2009 [Електроний ресурс] – Режим доступу: www.rada.gov.ua